

5. ÜNİTE

GÖNÜL COĞRAFYAMIZ

Ünitemize Hazırlanalım

1. İslam dininin yayıldığı coğrafyalarda yaşayan belli başlı müslüman toplulukların geleneklerinden örnekler bularak defterinize yazınız.

2. Müslümanların ilim ve sanat alanında yaptıkları çalışmalarla ilgili bir araştırma yapınız.

3. İslam dini hangi coğrafyalara yayılmıştır? Araştırınız.

4. Türk İslam dünyasını yansıtan hangi mimari eserleri hatırlıyorsunuz? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

5. Hucurât suresi 13. ayetinin mealini bularak defterinize yazınız.

Kavramlar : Kültür, medeniyet

1. İslam Medeniyeti ve Özellikleri

Bir kimseye tanımadığı bir toplumu anlatırken nelerden bahsedersiniz?

Kültür, toplumların sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Kültürün maddi unsurları, çoğunlukla günlük yaşamla ilgilidir ve toplumların maddi ihtiyaçlarını karşılar. Örneğin; yiyecekler, içecekler ve bunların hazırlanma biçimleri, giyim kuşam tarzları, ev ve şehir mimarisi, kullanılan araç ve gereçler kültürün maddi unsurlarıdır. Manevi unsurlar ise; toplumda var olan din, dil, ahlak, örf ve âdetler gibi alanları içerir. Kültürün maddi ve manevi unsurları bir yandan toplumun gelişmesini sağlarken diğer yandan da âni değişim durumlarında meydana gelecek zararlardan toplumu korur.

Kültürleri birbirinden ayıran önemli özellikler vardır. Bütün toplumlar, kendilerine özgü bu özelliklerle diğerlerinden ayrılır. Bunlar sayesinde bir toplumun yaşam tarzı, yeme, içme ve giyim alışkanlıklarıyla ilgili izlenimler edinilir. Yeryüzünde kültürel özellikleri birbirinin aynısı olan toplumlara rastlamak mümkün değildir.

Medeniyet, Arapçada yerleşik olmak ve şehirli bir hayat tarzı yaşamak gibi anlamlar içerir. Medeniyet, farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle oluşur ve evrensel bir nitelik taşır. Örneğin; Türk, Fars ve Arap kültürü birbirlerinden farklı olsa da her biri İslam medeniyetinin bir parçasıdır. Yine farklı ve büyük tarihî oluşumları ifade etmek için de İslam medeniyeti, Batı medeniyeti ve Çin medeniyeti gibi daha geniş kullanımlar tercih edilmektedir. Türkçede medeniyet kavramı yerine uygarlık kelimesi de kullanılır.

PAYLAŞALIM

"Medeniyet, tanımı itibariyle bütün insanlığa hitap eden tarih olgusudur. Tek kişi ya da insanlığa dönük cephesiyle medeniyet, insanın sadece fiziki ya da fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem olmakla kalmaz. Aynı zamanda manevi-ahlaki, metafizik ve kültürel isteklerini de karşılamak amacını taşır. İnsanı bütün cepheleriyle ele alır." (Sezai Karakoç, Düşünceler ve Kavramlar I, s. 7.)

Medeniyet kavramı pek çok düşünür tarafından farklı boyutlarıyla tarif edilmiştir. Bu kavramın tanımlarıyla ilgili bir araştırma yaparak arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam Medeniyeti

Yüce Allah'ın insanlara gönderdiği dinin ortak adı olan İslam, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tamamlanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan **"... Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslam'ı seçtim..."**[1] ayeti bu gerçeği ifade etmektedir. Peygamberler tarihi aynı zamanda medeniyet tarihidir. Çünkü peygamberlerin Allah'tan (c.c.) getirdiği bilgi ve mesajlar insanlara yüce bir medeniyet anlayışı aşılamış, onları yeryüzünü en güzel şekilde imar etmeye teşvik etmiştir.

1 Mâide suresi, 3. ayet.

İslam'ı benimseyen ve bu dini bir yaşam tarzı hâline getiren Müslümanların, tarih boyunca farklı coğrafyalarda ortaya koydukları maddi ve manevi birikimlerin tümüne "İslam medeniyeti" denir. İslam medeniyetinin kaynağı vahiydir. Bu kaynaktan neşet eden bilgi ve irfan zamanla sanattan edebiyata, mimariden el sanatlarına, sözden müziğe Müslüman toplumların tüm eserlerinde kendini göstermiştir. İslam medeniyetinin oluşmasında özellikle Türk, Arap, Fars ve Hint kültürlerinin katkısı olmuştur. Müslümanlar, millet ve ümmet kavramlarını da İslam medeniyet kavramıyla ilişkili olarak kullanmışlardır. İslam milleti ya da İslam ümmeti denince, İslam medeniyetinin içine aldığı tüm milletlerin ruh ve ülkü birlikteliği de anlaşılır.

İslam medeniyeti, oluşum sürecinde hem diğer medeniyetlerin birikimleriyle etkileşim içinde olmuş hem de kendi özgün yapısıyla farklı coğrafyalardaki medeniyetleri etkilemiştir. Farklı alanlarda kendine özgü bakış açısıyla yeni ürünler ortaya koymuştur. Bu medeniyet, kuruluşundan itibaren tarihin her döneminde insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan ilim, sanat, siyaset, hukuk ve eğitim gibi alanlarda kurum, kavram ve düşünme biçimlerini inşa etmiştir. Vahyin ulaştığı her coğrafyada İslam medeniyetinin izlerini görmek mümkündür.

Nusret Çolpan'ın "İslam Dünyası" isimli minyatür çalışması.

NOT EDELİM

İslam Medeniyetini Temsil Eden Belli Başlı Dönemler

- *Asr-ı Saadet Dönemi* (622-632)
- *Dört Halife Dönemi* (632-661)
- *Emeviler Dönemi* (661-750)
- *Abbasiler Dönemi* (750-1258)
- *Selçuklular Dönemi* (1040-1308)
- *Osmanlılar Dönemi* (1299-1923)

İslam medeniyeti, Emeviler döneminde oluşum sürecine girmiş, Abbasiler döneminde gelişmiş, Selçuklular döneminde bu gelişim devam etmiş, Osmanlı döneminde ise kurum ve kuruluşlarıyla en parlak devrini yaşamıştır.

İslam medeniyetinin mimari, edebiyat, sanat, matematik, astronomi, tıp vb. alanlarda ortaya koyduğu örnekler oldukça fazladır. Farabi, İbn Sina, Biruni, Harezmî, İbn Rüşd, İbn Haldun gibi ilim adamları kendi dönemlerinde, felsefe, mantık, matematik, tıp, astronomi gibi alanlarda tüm dünyaya zengin ilmi ürünler sunmuşlardır.

2. İslam Medeniyetinin Farklı Coğrafyalardaki İzleri

Çevrenizde veya seyahat ettiğiniz yerlerde İslam medeniyetine dair gözlemlediğiniz izler nelerdir?

İslam, doğduğu coğrafyadan dünyanın farklı yerlerine ulaşmış ve oralarda yaşayan insanlar İslam'ın inanç ve ahlak ilkelerini benimseyerek Müslüman olmuşlardır. Bu sebeple Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında çok geniş bir coğrafyada İslam medeniyetinin izlerini görmek mümkündür.

İslam medeniyeti, farklı coğrafyalarda ve birbirinden farklı kültürlere sahip insanlar tarafından oluşturulduğu için zengin bir medeniyet olmuştur. İslam medeniyetinin tarihî birikimlerini özellikle şu coğrafyalarda daha çok görebiliriz: Hicaz bölgesi, Kudüs ve çevresi, Şam ve Bağdat bölgesi, İran, Horasan, Türkistan ve Mâverâünnehir Bölgesi, Hint Alt Kıtası, Anadolu ve Balkanlar, Kuzey Afrika (Mısır ve Mağrip Bölgesi), Endülüs.

İslam medeniyetinin derin izlerinin bulunduğu bu yerler, bütün Müslümanlar için ortak bir gönül coğrafyasıdır. Anadolu'da yaşayan Müslümanlar olarak bizler bu coğrafyalarla gönül birlikteliğimizi ve iletişimimizi günümüzde de sürdürürüz. Buralarda yaşayan Müslümanların sevinçleriyle mutlu olur, dertleriyle dertleniriz. Her fırsatta birbirimizle gönül köprüleri kurup, tarihin kalıcı izlerini geleceğe taşıma konusunda ortak tutum sergileriz.

İslam'ın yayılışını ve Müslüman coğrafyayı gösteren harita.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Ülkelere göre Müslüman nüfus oranları

Nüfusunun % 90'ından çoğu Müslüman olan bazı ülkeler: Türkiye, Cezayir, Irak, İran Afganistan, Pakistan Mısır, Suudi Arabistan Yemen, Somali,Endonezya

Nüfusunun % 50-90'ı Müslüman olan bazı ülkeler: Özbekistan, Arnavutluk Türkmenistan, Bengladeş Nijer, Senegal, Malezya

Nüfusunun % 20-50'si Müslüman olan bazı ülkeler: Kazakistan, Bosna-Hersek, Fildişi Sahili, Etiyopya, Tanzanya

Nüfusunun % 5-20'si Müslüman olan bazı ülkeler: Bulgaristan Makedonya, Gürcistan Hindistan, Kamerun Sri Lanka, Mozambik

(bk. Davud Dursun, "İslam", TDV İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 33.)

İslam medeniyetinin farklı havzalara taşınmasında pek çok âlim ve komutan önemli görevler icra etmiştir. Örneğin; Hint kültür havzasının oluşumunda ve Hindistan'ın İslam'la tanışmasında Gazneli Mahmud'un önemli katkısı olmuştur. Sa'd b. Ebi Vakkas, Amr b. As, Musa b. Nusayr ve Tarık b. Ziyad gibi komutanlar İran, Afrika ve Endülüs'e yaptıkları seferlerle önemli başarılar kazanmışlardır. Sultan Alparslan ise Anadolu'ya yaptığı seferlerle bu toprakların İslamlaşmasını sağlamıştır. İmam Ebu Hanife, İmam Şâfiî, İmam Malik, İmam Eşari, İmam Maturidi, İmam Gazali, Hoca Ahmet Yesevî, Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli gibi âlimler de eserleri ve yetiştirdikleri öğrencileri vesilesiyle İslam medeniyetinin sağlam temeller üzerinde yükselmesini sağlamışlardır. İslam medeniyetinin Anadolu ve Balkanlara taşınmasında Horasan ve Anadolu erenlerinin de önemli katkısı olmuştur.

BİLGİ KUTUSU

Hoca Ahmet Yesevî, dergâhına gelen gençleri İslam ahlakıyla yetiştirmiştir. Onun dergâhında yetişenler alperen, gazi ve derviş adıyla anılmışlar ve İslam'ı yaymak için farklı coğrafyalara yayılmışlardır. Bu yolla Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Veli, Karacaahmed, Abdal Musa, Sarı Saltuk gibi Horasan erenleri, Anadolu ve Balkanların Müslüman olmasına öncülük etmişlerdir.

Hoca Ahmed Yesevî Türbesi, (Yesi, Kazakistan)

Hacı Bektaş Veli Dergâhı iç avlusu (Nevşehir)

Müslüman tüccarlar ticaret yapmak amacıyla erken dönemlerden itibaren İslam coğrafyasından dünyanın farklı yerlerine gitmişlerdir. Buralarda sergiledikleri dürüstlük, adalet ve helal kazanç konusundaki titizlikleriyle insanları etkilemişlerdir. Bu sayede İslam geniş kitlelere ve uzak coğrafyalara yayılma imkânı bulmuştur. Zamanla İslam'ın ticaret ahlakı ve ilkeleri kurumlaşarak medeniyetin önemli bir ögesi halini almıştır. Ticaret yolları boyunca yapılan hanlar, kervansaraylar, çarşılar ve pazarlarla ticari hayat canlı bir şekilde sürdürülmüştür.

İslam medeniyetinin oluşumundaki en önemli unsurlardan biri de dildir. İslam medeniyeti, Türkçe, Arapça, Farsça yazılan eserlerle zenginleşmiştir. Müslümanlar, yabancı kültürlerle karşılaştıkları andan itibaren ilk iş olarak farklı alanlardaki Yunanca ve Farsça eserleri Arapçaya çevirmişlerdir. Özellikle Abbasiler döneminde Yunan, Fars ve Hint literatürüne ait tıp, matematik, astronomi alanlarında pek çok eser tercüme edilmiştir. Bu iş için Abbasi Halifesi Me'mun zamanında Bağdat'ta Beytü'l-Hikme adında bir akademi kurulmuştur.

Hoca Ahmed Yesevî'ye ait olan ve Türkçe yazılan Divân-ı Hikmet; Kaşgarlı Mahmud'un kaleme aldığı ilk Türkçe sözlük olan Divân-ı Lugâti't-Türk ve ilerleyen zamanlarda Türkçe olarak yazılan pek çok şiir, deyiş ve nefes İslam medeniyetine değer katmıştır. Arapça, âlim ve ârifler tarafından ilim dili olarak kullanılmış ve bu dilde pek çok değerli eser kaleme alınmıştır. Bunlara; İbn Arabî'nin Fusûsü'l- Hikem'i, İbn Haldun'un Mukaddime'si, İbn Sinâ'nın el-Kânun fi't-Tıb gibi eserleri örnek olarak verilebilir. Hâfız'ın Divân'ı ve Mevlânâ'nın Mesnevi'si gibi pek çok edebî ve irfanî eser de Farsça yazılan önemli eserlere örnektir.

Mevlânâ'nın Mesnevi'si pek çok kişi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

İslam medeniyetinin izlerinin yoğun olarak görüldüğü bölgeler:

Hicaz Bölgesi

İslam, Arap Yarımadası'nda Hicaz bölgesinde ortaya çıkmış ve buradan dünyaya yayılmıştır. Arap Yarımadası'nın batısında Kızıldeniz, güneyinde Hint okyanusu ve doğusunda Basra Körfezi bulunmaktadır. Kuzeyden Şam-Irak bölgelerine bitişiktir.

Mekke ve Medine, Hicaz bölgesinin en önemli iki şehridir. Mekke'de bulunan Kâbe Müslümanların kıblesidir ve yeryüzünde Allah'a ibadet amacıyla yapılan ilk mabettir. Medine ise Hz. Peygamberin hicret sonrası yerleşerek İslam devletini kurduğu şehirdir. Hicret öncesi adı Yesrib olan bu şehir, Hz. Peygamberin buraya gelişiyle birlikte "nurlanmış şehir" anlamına gelen Medinetü'l-Münevvere adıyla anılmaya başlamıştır. Medine kelimesiyle medeniyet kavramı aynı kökten gelir. Medine şehri, İslam medeniyetinin sonraki gelişimine bir model olmuştur.

İslam dünyasından pek çok âlim Hicaz bölgesine hac ve ilim yolculukları yapmış hayatlarının belli bir dönemini ya da tamamını burada geçirmişlerdir. Günümüzde de İslam dünyasının dört bir tarafından buraya hac ve umre yolculukları yapılmakta, Mekke ve Medine bütün Müslümanlar için merkezî konumunu devam ettirmektedir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Hicaz bölgesi Türk milletinin her zaman çok önem ve değer verdiği bir bölge olmuştur. Osmanlı döneminde bu coğrafyaya pek çok hizmet götürülmüştür. Osmanlı padişahları kendilerini "İki mukaddes şehrin (Mekke ve Medine) hizmetkârı" anlamına gelen "Hâdimu'l-Harameyn" sıfatıyla nitelendirmişlerdir.

Kâbe (Mekke)

Mescid-i Nebi (Medine)

Kudüs ve Çevresi

Tarihi çok eskilere dayanan Kudüs şehrinin ismi kelime olarak, bereketli ve mukaddes gibi anlamlara gelir. Hem çevresi hem de bünyesinde bulunan Mescid-i Aksâ nedeniyle Kudüs, İslam medeniyetinin en önemli dinî ve kültürel havzalarındandır. Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen pek çok peygamberin Filistin ve Kudüs ile bağlantısı vardır. Hz. İbrahim (a.s.), Hz. İshak (a.s.), Hz. Yakup (a.s.), Hz. Davud (a.s.), Hz. Süleyman (a.s.) ve Hz. İsa (a.s.) bu peygamberlerdendir.

Kıble, Kâbe'ye çevrilmeden önce Hz. Peygamber Kâbe'yi de önüne almak suretiyle Kudüs'e yönelerek namaz kıldı. Peygamberimiz Kudüs'e dönerek namaz kılmaya Medine döneminde de on altı veya on yedi ay boyunca devam etti. Daha sonra kıble Kâbe'ye çevrildi.[2] Ayrıca Hz. Peygamberin, bir gece Mescid-i Harâm'dan alınıp çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksâ'ya götürülmesi (İsrâ) ve ardından Yüce Allah'ın huzuruna çıkarılması (Miraç) mucizeleri Müslümanlar için bu şehrin önemini artırmıştır.

Kudüs, Hz. Ömer'in (r.a.) halifeliği sırasında fethedilmiş ve İslam topraklarına katılmıştır. İslam medeniyetinin sahip olduğu adalet anlayışı ve diğer din mensuplarına karşı müsamahakâr davranışları nedeniyle burası insanlığın ortak tarih, kültür ve medeniyetinin güzel bir örneği olmuştur. 1948 yılında kurulan İsrail'in işgali ve zulmü günümüzde bu kadim şehrin tarihî ve kültürel dokusunu tehdit etmekte; Dârü's-selâm (Esenlik şehri) olarak da bilinen şehir maalesef savaş ve gözyaşıyla anılmaktadır.

Hz. Ömer Mescidi ve Kubbetü's-Sahrâ'yı içinde barındıran Mescid-i Aksâ (Kudüs)

Emeviler devrinde Müslümanlar Kudüs'te İslam mimarisinin en güzel eserlerinden biri kabul edilen Kubbetü's-Sahrâ'yı da yaparak Mescid-i Aksâ'yı yeniden imar ettiler. Kudüs, 8. yüzyılda önemli bir ilim ve öğretim merkezi haline geldi. Filistin'in Gazze şehrinde doğan ve Şafiî mezhebinin kurucusu İmam Şâfiî şehri ziyaret ederek burada dersler verdi. Aynı yüzyılda Râbiatü'l-Adeviyye ve Bişr-i Hâfî gibi sufilerin Kudüs'te bulunması şehri sufiler için de cazip hale getirdi.

Abbasîler döneminde Kudüs, pek çok insanın dinî, ilmî ve ticari amaçlarla ziyaret ettiği bir şehir haline geldi.[3] Fâtımîler devrinde Kudüs'te tıp alanında büyük gelişmeler oldu ve burada pek çok tabip yetişti. Hastalar şehirdeki hastanelerde ücretsiz tedavi ediliyordu. Selçukluların Kudüs'e hâkim oldukları dönemde İslam dünyasının çeşitli yörelerinden çok sayıda meşhur âlim Kudüs'e geldi. 1099-1187 yılları arasında Haçlıların işgalinde kalan Kudüs, 1187 yılında Hıttin savaşında Selahaddîn-i Eyyûbi komutasındaki İslam orduları tarafından yeniden fethedildi.

2 bk. Buhârî, Salât, 31, Tefsîr, 18; Müslim, Mesâcid, 11-12.
3 bk. Casim Avcı, TDV İslam Ansiklopedisi, "Kudüs" C 26, s. 328.

Kudüs, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hâkimiyetine girdi ve 1917 yılına kadar yaklaşık 400 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kaldı. Osmanlılar Kudüs'ü her yönüyle ihya etti. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde büyük imar faaliyetleri gerçekleştirildi. Kubbetü's-Sahrâ'nın tamiriyle başlayan çalışmalar bugün hâlâ ayakta olan surların inşasıyla sürdü. Padişahın hanımı Hürrem Sultan'ın yaptırdığı külliye de Kudüs'ün en önemli hayır kuruluşlarındandır. Cami, medrese, han, ribât ve imaretten oluşan külliye Kudüs'teki Osmanlı eserlerinin önde gelenlerindendir. Osmanlı Devletinin son dönemlerinde özellikle Sultan 2. Abdülhamid, Yahudilerin Filistin'e yönelik planlarını engelleyecek önlemler aldı. Ne var ki 1. Dünya Savaşı'nın neticesinde Osmanlı Devletinin bu bölgeden çekilmesiyle Kudüs tarihinin en zor dönemlerini yaşamaya başladı.

İslam medeniyetinin sembol şehirlerinden olan Kudüs Osmanlı döneminde de cazibe merkezi olmayı sürdürdü. Şehirde kurulan medreseler, zengin vakıflarla desteklendi. Medreselerin etrafı tasavvufi hayat açısından da canlandı. Mescid-i Aksâ ve Şam Kapısı civarında birçok tekke ve zaviye inşa edildi. Mevlevîlik, Şâzelîlik ve Rifâîlik gibi tarikatlar şehrin dinî ve kültürel hayatına belirgin katkılar sağladı.[4]

OKUYALIM

MESCİD-İ AKSA

Mescid-i Aksa'yı gördüm düşümde
Bir çocuk gibiydi ve ağlıyordu
Varıp eşiğine alnımı koydum
Sanki bir yer altı nehr çağlıyordu

Gözlerim yollarda bekler dururum
Nerde kardeşlerim diyordu bir ses
İlk Kıblesi benim ulu Nebi'nin
Unuttu mu bunu acaba herkes

Burak dolanırdı yörelerimde
Miraca yol veren hız üssü idim
Kutsallığım belli şehir ismimden
Her yana nur saçan bir kürsü idim

Hani o günler ki binlerce mü'min
Tek yürek halinde bana koşardı
Hemşehrim nebiler hâtırı için
Cevaba erişen dualar vardı

Şimdi kimsecikler varmaz yanıma
Mü'minden yoksunum tek ve tenhayım
Rüzgârlar silemez gözyaşlarımı
Çöllerde kayıp bir yetim vâhayım

Mescid-i Aksa'yı gördüm düşümde
Götür müslümana selam diyordu
Dayanamıyorum bu ayrılığa
Kucaklasın beni İslam diyordu

Mehmet Akif İNAN
(Şiirler, s. 85.)

Türk milleti, devletiyle birlikte günümüzde de Kudüs ve Mescid-i Aksâ için büyük bir duyarlılık göstermekte ve kalben bağlı olduğu bu coğrafyaya her türlü yardımı yapmaktadır. 2010'da Gazze'ye insani yardım götürürken İsrail'in saldırısına uğrayan Mavi Marmara gemisi bu yardımın önemli bir örneğidir. Ayrıca 2017 yılının Aralık ayında Amerika Birleşik Devletlerinin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul eden açıklamasından sonra, Türkiye liderliğinde bir araya gelen İslam ülkeleri Kudüs'ü Filistin devletinin başkenti ilan ederek tarihî bir karar almışlardır.

4 bk. Kâmil Cemîl el-Aselî, TDV İslam Ansiklopedisi, "Kudüs" C 26, s. 335.

Şam ve Bağdat Bölgesi

Diğer adı Dımaşk olan Şam şehri, Şam beldeleri (Bilâd-ı Şam) olarak bilinen Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün bölgelerinin merkezidir. Bölge, Hz. Ömer (r.a.) zamanında Halid bin Velid (r.a.) komutasındaki İslam ordusu tarafından fethedildi ve bu tarihten itibaren İslam medeniyetinin önemli bir havzası oldu. Şam daha sonra Emevî devletinin başkenti olarak önemini sürdürdü. Bu dönemde inşa edilen Emevî Camii İslam dinî mimarisinin günümüze kadar ayakta kalan en eski ve en güzel örneklerinden biridir.

Selçuklular şehre hâkim olduktan sonra burada medreseler yaptırıp onlara vakıflar tahsis ettiler. Bu sayede Şam önemli ilim merkezlerinden biri haline geldi. Şam şehri, 1521 yılından itibaren Osmanlı hâkimiyetine geçti.

2011 yılında Suriye'de çıkan iç savaşta Türkiye hem devlet hem de millet olarak Suriye halkının yanında olmuş ve onlara yardım elini uzatmıştır. Ülkemize sığınan Suriyeliler en güzel şekilde ağırlanmaktadır. Bu durum ülkemizin gönül coğrafyasına bağlılığının ve vefasının güzel bir yansımasıdır.

Şam Emevî Camii (Cami, 2011 ylında başlayan Suriye iç savaşı sırasında zarar görmüş ve kısmen yıkılmıştır.)

PROJE YAPALIM

Ülkemize sığınan Suriyeli mültecilerle ilgili bir yardım projesi hazırlayınız. Projenizi arkadaşlarınıza tanıtınız.

BİLGİ KUTUSU

Surre alayı: *Osmanlı zamanında hacılara dağıtılmak üzere Mekke ve Medine'ye gönderilen değerli eşya ve hediyeleri taşıyan kervanlara verilen isimdir. Bu kervanlar çeşitli merasimlerle yola çıkar ve belirlenen şehirlerde molalar vererek yoluna devam ederlerdi. Şam şehri de bu mola verilen şehirlerdendir.*

(bk. Şit Tufan Buzpınar, "Surre", TDV İslam Ansiklopedisi, C 37, s. 567.)

Abbasi halifesi Mansur tarafından kurulan Bağdat şehri de İslam medeniyetinin önemli bir kültür ve ilim merkeziydi. Bağdat'ta kurulan en önemli medrese Büyük Selçuklu veziri Nizamü'l-Mülk adına kurulan Nizamiye medreseleridir. Ayrıca Beytü'l-Hikme gibi tercüme ve ilim akademileri de burada bulunuyordu. Camiler, özellikle Mansur Camii büyük bir öğretim merkezi idi. Bağdat ayrıca sahaflarıyla da ünlüydü. Burada çok sayıda şair, tarihçi ve âlim yaşamıştır.[5]

Hanefi mezhebinin kurucusu İmam Ebu Hanife'nin ve Kadiri tarikatının piri Abdülkâdir-i Geylanî'nin türbeleri Bağdat şehrindedir. Hz. Ali (r.a.) ile onun neslinden gelen bazı Ehl-i Beyt imamlarının türbeleri de Bağdat yakınlarındaki Kerbela ve Necef şehirlerinde bulunur.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Büyük sufi İbn Arabî'nin kabri Şam şehrindeki Kasiyun dağının eteklerindedir. Bu türbeyi Yavuz Sultan Selim Şam'ı Osmanlı topraklarına kattığında yaptırmıştır.

Bağdat, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı topraklarına katıldı. Şehir Osmanlılar döneminde yeniden tarihî ve kültürel önemine kavuştu. Tarihinde Moğol istilasıyla karşılaşan şehir günümüzde de Amerika Birleşik Devletlerinin işgali nin etkileri nedeniyle zor günler geçirmektedir.

Hz. Ali (r.a.) Camii ve Türbesi (Necef, Irak)

İmam Ebu Hanife'nin türbesi (Bağdat, Irak)

5 Abdülaziz ed-Dûri, "Bağdat", TDV İslam Ansiklopedi, C 4, s. 429.

OKUYALIM

BAĞDAT'IN YAPILIŞI

...

Arapça'dan yapıldı. dairevi. tutkuyla hareli.
Dicle şahdamar gibi vuruyordu.
bir nehir bir şehirle
bir evren bir evrenle nikahlanıyordu. herkes mutlu.

köpüklü dizeler karıldı billur develerle
karbon geceler, çöl rüzgarları, akrepler kaynatıldı
Cüneyd'in savaş meydanları tütsülenecekti daha
daha Ebu Hanife'nin sancağı örülecekti.
Bağdat yapılıyordu.

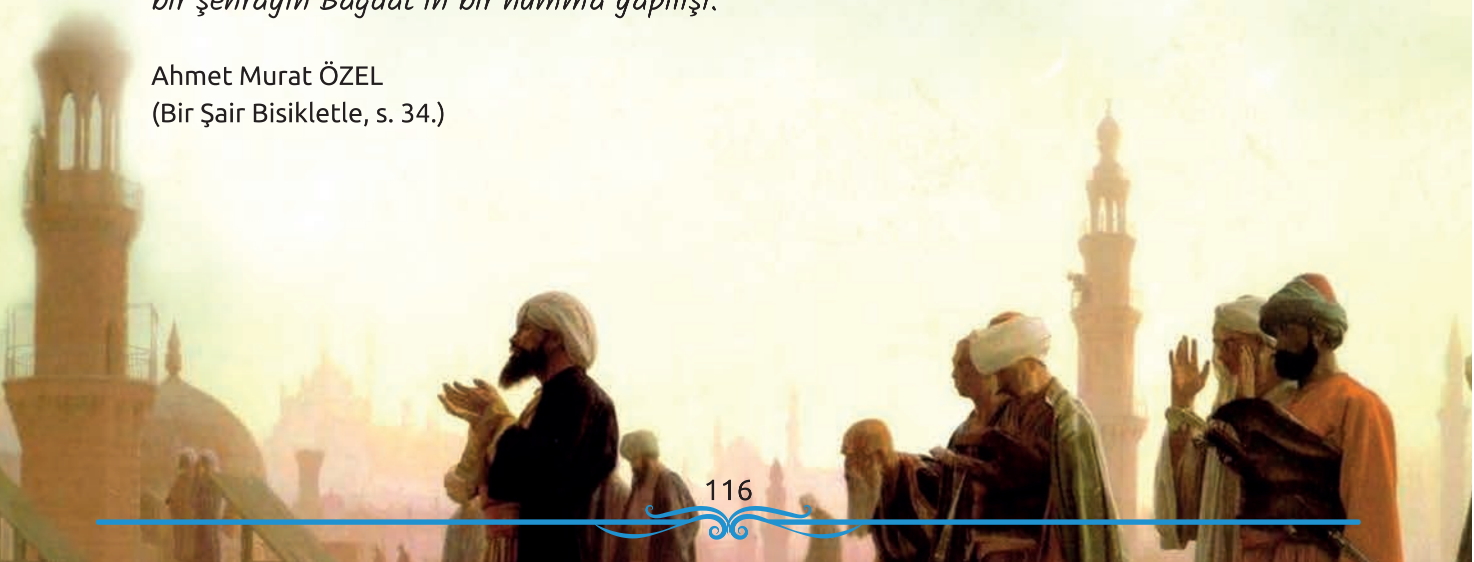
yüz bin işçi ile yapıldı. maşallah.
müneccimlerden Maşallah ve Nevbaht'ın işaretiyle.
güneş aslan burcundaydı yıldızlar terliydi düşünceliydi.
Allah'ın şahini Geylanî'nin ismi henüz gökteydi.
otuz temmuz yediyüzaltmışaltı. milattan sonra. yapıldı.

coğrafya bilgini Mukaddesî yazmış:
"ne zariftir Bağdatlı, ne hatırşinas
ne dost canlısı, ne cömert, ne yekta"
Kendi Gözlerimle Gördüğüm Şeyler
adlı kitabında.
"yurtların ecesi, esenlik kenti, yer cenneti"
demiş Yakut el-Hamevî.
yanıkmış Bağdat'a bizce kendileri.

Bağdat, şiir parşömenlerini tutuşturan sam.
Bağdat, yılanların gözlerini alan lazer yağmuru.
balıkların doyduğu menzil, kılıçları esriten hilal.
bir leyla çukuru üstelik her yanağında.

bir şehrayin Bağdat'ın bir humma yapılışı.

Ahmet Murat ÖZEL
(Bir Şair Bisikletle, s. 34.)

İran, Horasan, Türkistan ve Mâverâünnehir Bölgesi

Hz. Ömer (r.a.) zamanında İslam topraklarına katılan İran ve Horasan bölgesi İslam medeniyetinin önemli havzalarındandır. İran, İslam medeniyetine hem kültürel hem de ilmî açıdan önemli katkılar sunan bir coğrafyadır.

Güneşin doğduğu yer anlamına gelen Horasan; Nişabur, Merv, Belh, Herat gibi önemli tarihî şehirlerin yer aldığı bir bölgedir. Günümüzde Afganistan, Tacikistan ve İran gibi ülkelerin topraklarında yer alan bu bölgedeki nüfusun büyük çoğunluğu Türklerden oluşmaktadır. Büyük sufi Mevlânâ Celaleddin Rumi, Belh şehrinde doğmuş, daha sonra Anadolu'ya göç etmiştir. Horasan bölgesi özellikle kendine özgü bir tasavvuf anlayışıyla öne çıkmış, bu bölgeden Anadolu ve Balkanlara geçen pek çok derviş İslam dininin geniş bir coğrafyaya yayılmasına katkı sağlamıştır.

OKUYALIM

TÜRKİSTAN'IM UNUTULDUN SANMA SAKIN

Baykal gölü yaylağından kopup gelen canlarla
Belki bin yıldan beri söylenen destanlarla;
Kağanlarla, hanlarla, ozanlarla
Yine Türkistan'ı andım.

Öz yurdumu çarmıha germişler kırk yerinden
Unutmam bin yıl geçse acımın üzerinden
Vurulan bir ceylana yanar gibi derinden
Ulu Türkistan'a yandım.

Geldi kuruldu gönlüme, Ahmed Yesevi pirimiz
Osman Batur'a kadar, anlattı birer birer...
Ben de, bütün Horasan Erleri'yle beraber
Yeni baştan Türkistan'a inandım.

Rüzgarla savrularak sessiz sedasız
Denizlere kavuşan ırmaklarla akarak...
Uçup giden güzelim kırlangıçlara bakarak
Türkistan'ı hür sandım.

Görmeden, göstermeden Taşkent'i, Buhara'yı
Urumçi'ye varmadan atsız pusatsız...
Bir başıma, yorgun argın, kolsuz-kanatsız
Türkistan'a dost gönüller kazandım.

Tanrım, birgün acaba diyebilecek miyim
Vuslatın yüzüme nakışladığı nurla
Bir kardeş bahçesine uzanır gibi huzurla
Türkistan'ın toprağına uzandım.

Yavuz Bülent BAKİLER

Osman Batur (1899-1951): Türkistanlı müslüman lider.
Urumçi: Doğu Türkistan'ın başkenti.

Arapçada “Nehrin öbür yakası” anlamına gelen Mâverâünnehir Orta Asya’da Seyhun ve Ceyhun nehirleri arasında kalan bölgenin adıdır. Türkistan olarak bilinen ve Türklerin anayurdu olan geniş coğrafyanın bir parçası konumunda olan bölge, İslam medeniyetinin izlerinin bulunduğu önemli bir havzadır. Türkistan, “Türklerin yurdu, memleketi” anlamına gelmektedir. Orta Asya’nın merkezî bölgesinde yer almakta ve Uygur, Kırgız, Özbek, Kazak gibi birçok Türk boyu burada yaşamaktadır. Semerkant, Merv, Buhara ve Kaşgar Türkistan’da İslam medeniyetinin sanat ve estetik anlayışını yansıtan önemli şehirlerdendir.

Türkistan’da bulunan Türk boyları İslam medeniyetinin gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır. Rusya’nın Batı Türkistan’ı, Çin’in Doğu Türkistan’ı işgal ettiği dönemlerde bile bu katkının izlerini görmek mümkündür.

Türkistan, 8. yüzyılda İslamiyetle tanışmıştır. Bulundukları coğrafyanın olumsuz şartlarına ve büyük devletlerin baskılarına rağmen bölgede yetişen âlimler ve mutasavvıflar, İslam’ın Türkler arasında yerleşmesi ve Anadolu’ya ulaşması konusunda önemli görevler üstlenmiştir. Türkistan; tarihi, kültürü, medeniyeti, edebiyatı, sanatı, mimarisi, yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle İslam medeniyetinin önemli bir parçası olmuştur. İmam Buhârî, İmam Tirmizî, İmam Mâturidî, Farabi, İbn Sinâ, Zemahşerî ve Ali Kuşçu gibi önemli ilim adamları burada yetişmiştir. Burada doğup yaşayan ve Pir-i Türkistan olarak bilinen Hoca Ahmet Yesevî ise yetiştirdiği alperen ve gazi dervişleri Anadolu’ya göndermiş ve İslam’ın bayrağının taşınmasında öncülük etmiştir. Satuk Buğra Han ve Timur gibi devlet adamları da ilme önem verip âlimleri himaye etmiş ve İslam medeniyetinin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Günümüzde büyük sıkıntılar yaşayan Türkistan coğrafyası, İslam dünyasının birlik ve beraberlik içinde atacağı adımları beklemektedir.

Hint Alt Kıtası

Hindistan ve Pakistan’ı kapsayan bu bölge İslam medeniyetinin izlerini taşır. Dünyanın en kalabalık ülkelerinden biri olan Hindistan, Endonezya ve Pakistan’dan sonra dünyada en çok Müslümanın yaşadığı ülkedir. Bu coğrafyanın İslam’la tanışması 7. yüzyılda Arap tüccarların bu ülkeye yaptıkları ticari seferler neticesinde olmuştur. Abbasiler döneminde yapılan fetihler sonucunda İslam, Hindistan topraklarında yayılmaya başlamıştır.

Tac Mahal (Agra, Hindistan)

Hindistan, İslam ile tanışmasının ardından 19. yüzyıldaki İngiliz işgaline kadar Gazneliler ve Babürler gibi Türk-İslam Devletlerinin egemenliği altında kalmıştır. İslam devletleri döneminde yapılan pek çok cami ve mimari eser Hindistan'a zenginlik katmıştır. Babürler döneminde yapılan ve dünyanın yedi harikasından biri sayılan Tac Mahal, Hindistan'daki İslam medeniyeti eserlerinin en güzel örneklerindendir.

Pakistanlı Müslüman düşünür: Muhammed İkbal (1877-1938) "Kur'an'ı anlamak istiyorsan sana indiriliyormuş gibi oku."

PAYLAŞALIM

Pakistanlı bir Müslümanla arkadaşlık kursanız ona neler sorarsınız? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hint alt kıtasında yetişen İslam âlimlerinin İslam medeniyetine ilmî anlamda önemli katkıları olmuştur. İmam Rabbâni, Şah Veliyullah Dihlevî gibi âlimler tefsir, hadis, kelam, tasavvuf alanlarındaki eserleriyle İslam medeniyetinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu coğrafyanın son dönem önemli şair ve düşünürü Muhammed İkbal'dir. İkbal yazdığı eserleriyle Müslüman son yüzyıldaki İslam düşüncesini etkilemiştir. İngiliz sömürüsüne karşı ülkesinin bağımsızlığı için çalışmış, Türk millî mücadelesine de destek vermiştir. Cavidname adlı eser onun önemli eserlerindedir.

Anadolu ve Balkanlar

1071 yılında Sultan Alparslan'ın Malazgirt zaferi ile birlikte kapıları Türklere açılan Anadolu, Türk-İslam medeniyetinin geçmişten günümüze en önemli havzalarının başında gelmektedir. Yüzyıllar boyunca İslam hilafetinin başkenti olan İstanbul üç kıtanın birleştiği, dünyanın en önemli şehirlerinden biridir. İslam sanatlarının ve mimarisinin en güzel örnekleri bu şehirde verilmiştir. İstanbul dışında Edirne, Bursa, Konya, Erzurum, Diyarbakır gibi şehirler de İslam medeniyetinin önemli kültür şehirlerdir.

Anadolu topraklarında pek çok âlim, ve sufi yetişmiş, bunlar yaşantı ve eserleriyle hem kendi zamanlarını hem de günümüzü aydınlatmışlardır. Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli, Molla Fenâri, Davud-i Kayserî, Aziz Mahmud Hüdaî, Niyâzi Mısrî, İsmail Hakkı Bursevî bu arif ve âlimlerden bazılarıdır. 20. yüzyılda, Mehmet Akif Ersoy, Elmalılı Hamdi Yazır ve Nurettin Topçu gibi medeniyetimizin önemli şair, âlim ve düşünürleri de bu topraklarda yetişmiştir.

Süleymaniye Camii (İstanbul)

Selimiye Camii (Edirne)

Ulu Camii (Bursa)

Ulu Camii (Diyarbakır)

İshak Paşa Sarayı (Ağrı)

Batı'dan gelen saldırılara karşı İslam'ın kalesi konumundaki Anadolu pek çok haçlı seferinin geri püskürtüldüğü; İstiklal harbiyle birlikte işgalci emperyalist güçlerin yenilgiye uğratıldığı bir mücadele alanıdır. Anadolu günümüzde de mazlumlara kucak açmakta ve bağlı olduğu gönül coğrafyasına vefasını her zaman göstermektedir.

Anadolu'nun Avrupa'ya uzanan halkası olan Balkanlar, Avrupa kıtasının güneydoğusu ve Anadolu'nun kuzeybatısı arasında kalan bölgeye verilen isimdir. Balkanların İslam medeniyetiyle tanışması Müslüman Türk toplulukların bölgeye yerleşmesiyle başlamıştır. İslam'ın bu bölgede yaygınlaşması Osmanlı zamanında olmuştur. Fetihler sonrasında Anadolu'dan getirilen Türkmen boyları bölgeye yerleştirilmiştir.

Anadolu İslam'ın kalesidir.

Osmanlı Devleti, bölge insanlarını etnik köken farkı gözetmeksizin inanış ve yaşayışlarında serbest bırakmıştır. Müslüman olması için hiç kimseyi zorlamamıştır. Osmanlılar, Balkanlara hâkim olduğu yaklaşık altı asır boyunca bölgede huzur ve sükûneti sağlamıştır. Osmanlıların İslam anlayışından etkilenen Boşnaklar ve Arnavutlar Müslüman olmuştur. Günümüzde Balkanlarda Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya ve Kosova başta olmak üzere pek çok ülkede milyonlarca Müslüman yaşamaktadır. Ülkemiz, özellikle Batı Trakya'da yaşayan Müslüman soydaşlarımızın sorunlarıyla bir devlet politikası olarak ilgilenmektedir.

OKUYALIM

BİZ URUM ABDALLARIYIZ

Biz Urum abdallarıyız	*(Anadolu dervişleriyiz biz)*
Maksudumuz yardır bizim	*(Gayemiz Allah'tır bizim)*
Geçtik ziynet kabasından	*(Geçtik dünyanın süsünden)*
Gencinemiz erdir bizim	*(Hazinemiz insandır bizim)*
Aşk bülbülüyüz öteriz	*(Aşk bülbülüyüz öteriz biz)*
Rah-ı Hakk'a yüz tutarız	*(Hakkın yoluna döneriz biz)*
Mana gevherin satarız	*(Mananın özünü satarız biz*
Müşterimiz vardır bizim	*(Müşterimiz vardır bizim)*
Haber aldık Muhammed'den	*(Haber aldık Muhammed'den)*
Geçmeyiz zat u sıfattan	*(Vazgeçmeyiz zat ve sıfattan)*
Balım nihan söyler zattan	*(Gizliden söyler Balım Sultan)*
İrşadımız sırdır bizim.	*(İrşadımız sırdır bizim)*

Balım Sultan
(Haz. Alime Çiftçi, Halk Şiirinden Seçmeler, s. 108.)

Osmanlı döneminde Balkanlarda İslam medeniyetini yansıtan çok sayıda cami, medrese, han ve hamam gibi mimari eser yapılmıştır. Vardar Nehri üzerinde, Fatih Sultan Mehmed Han tarafından yaptırılan Taş Köprü, Filibe'de Sultan Murat Hüdavendigâr Camii, Yunanistan Kavala'da Mehmet Ali Paşa Medresesi, Bosna'da Mimar Sinan tarafından yapılan Mostar Köprüsü bunlardan bazılarıdır.

Mostar Köprüsü, (Bosna Hersek)

Müslüman Boşnak komutan, devlet adamı
Aliya İzzetbegoviç (1925-2003)
"Benim için iyi, doğru ve güzel ne varsa hepsinin diğer adı İslam'dır."

Bu coğrafyayla kardeşlik ilişkilerimiz günümüzde de Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kuruluşlarımız aracılığıyla eğitim, kültür ve sanat alanlarında devam etmektedir.

18. yüzyıldan itibaren çıkan savaşlarda Balkanlardaki Müslüman nüfusun bir kısmı hayatını kaybetmiş bir kısmı da Anadolu'ya göç etmeye zorlanmıştır. Yakın tarihte yaşanan Bosna Savaşı'nda yüz bini aşkın Müslüman katledilmiş ve iki milyon insan göç etmek zorunda kalmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Bosna Hersek'teki Srebrenitsa katliamının acısını paylaşmak amacıyla ülkemizden çok sayıda kişi her yıl 8-11 Temmuz arası "Marş Mira (Barış Yürüyüşü)" etkinliğine katılmaktadır. Bu destek ülkemizin bu coğrafaya kalbî bağlılığının önemli bir göstergesidir.

Kuzey Afrika (Mısır ve Mağrip)

Mağrip, Mısır'dan Atlantik Okyanusu'na kadar uzanan Kuzey Afrika bölgesine verilen isimdir. Günümüzde bu coğrafyada Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Moritanya devletleri bulunmaktadır. Endülüs (İspanya) Mısır'ın batısında yer almasından dolayı Mağrip coğrafyasına dâhil edilmektedir.

Mağrip'in fethi Hz. Ömer (r.a.) zamanında Amr b. Âs komutasında Mısır'dan başlamıştır. Afrika'nın ortalarına doğru ilerleyen Müslümanlar bugünkü Libya'nın batı bölgeleriyle, Tunus ve Fas'ı içine alan bölgeyi Ukbe b. Nâfi komutasında fethettiler. Ukbe b. Nâfi, Tunus'ta Kayrevan şehrini kurarak burayı Mağrip'in idarî merkezi yaptı. İslâm hâkimiyeti boyunca Mağrip'te birçok emirlik ve devlet kuruldu.

Osmanlı döneminde Barbaros Hayreddin Paşa 1517'de Cezayir ve civarını İspanyollardan kurtardı ve bir süre sonra Cezayir'in tamamını hâkimiyeti altına aldı. Osmanlı donanması, Turgut Reis komutasında 1551 yılında Trablusgarp'ı ele geçirerek Osmanlı idaresini bütün Libya'da hâkim kıldı.

Türklerin himayesindeki Mağrip Fransız istilâsına kadar huzur içinde yaşadı. 1830 yılında Cezayir şehrini istilâ eden Fransa daha sonra Tunus, Fas ve Moritanya'yı işgal etti.

Sömürge döneminde Mağrip'in her tarafında işgalci Batılılara karşı direnişler ve ayaklanmalar meydana geldi. Cezayir'de Abdülkâdir el-Cezâirî'nin, Fas'ta Abdülkerîm el-Hattâbî'nin, Libya'da Ömer Muhtar'ın mücadelesi bu ülkelerin kurtuluşu yolunda önemli direniş hareketleridir. Bu direniş hareketleri sayesinde Kuzey Afrika ülkeleri zamanla bağımsızlıklarını kazanmışlardır.[6]

Müslüman direnişçi Ömer Muhtar
(Şehadet: 1931, Libya)
"Biz asla teslim olmayız. Ya kazanırız ya ölürüz."

BİLGİ KUTUSU

Mağrip sanatının en önemli faaliyet sahası mimaridir. Kayrevan Ulu camisinin plan şeması ve mimarisi Mağrip'de inşa edilen bütün camiler üzerinde etkili olmuştur.

Kayrevan Camii (Tunus)

Kuzey Afrika'nın nüfusu en kalabalık ülkesi olan ve tarihi çok eskilere dayanan Mısır, İslam medeniyetinin önemli bir ilim ve kültür bölgesidir. Akdeniz ve Kızıldeniz'e kıyısı bulunan Mısır'ın batısında Libya, güneyinde ise Sudan yer almaktadır. Hz. Ömer (r.a.) döneminde Amr b. Âs komutasındaki İslam orduları tarafından fethedilen Mısır, Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

İslam ordularıyla Mısır'a gelen sahabilerin bölgede yerleşmesiyle İslâm kültürü burada yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu sahabiler, Mısır'daki ilim hayatının merkezi konumundaki Amr b. Âs Camii'nde Kur'an, hadis ve fıkıh halkaları kurmuştur.

6 bk. İbrahim Harekât, "Mağrip", TDV İslam Ansiklopedisi, C 27, s. 314-318.

Ezher Camii ve medresesi Fâtımîler tarafından kurulan önemli bir ibadet ve eğitim merkezidir. Ayrıca Kahire'deki Fâtımî sarayında büyük bir kütüphane kurulmuş, 1004 yılında Kahire'de tesis edilen Dârü'l-Hikme'de felsefe, mantık, matematik, tıp gibi ilim dallarında pek çok çalışma yapılmıştır.[7]

BİLGİ KUTUSU

Ezher Medresesi (Üniversitesi) İslâm dünyasının hâlen ayakta olan en eski eğitim kurumudur. Günümüzde, dünyanın pek çok yerinden insanlar ilim tahsili için buraya gelmektedir.

Ezher Medresesi (Kahire, Mısır)

Osmanlı devrinde Mısır'daki eğitim ve öğretim faaliyetleri mektep ve medreselerde devam etmiştir. Osmanlı döneminde Mısır'da medreselerdeki kütüphanelerin yanında çok sayıda özel kütüphane de vardı. Bunlar halk kütüphanesi işlevi de görüyordu.[8]

Günümüzde Afrika'nın kuzeyi ve doğusu Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Örneğin Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Sudan ve Somali gibi ülkelerin nüfusunun tamamına yakını Müslümandır. Bunun yanında Mali, Nijer, Çad, Senegal ve Gine gibi ülkeler de nüfusunun yarıdan fazlasının Müslümanlardan oluştuğu ülkelerdir.

Endülüs

Endülüs, İber Yarımadasına (İspanya ve Portekiz) Müslümanlar tarafından verilen isimdir. En önemli şehirleri, Kurtuba, Gırnata ve İşbiliye'dir. Yarımadanın fethi 8. yüzyılda Emevi komutanlarından Tarık b. Ziyad tarafından başlatılmıştır. Bölge 15. yüzyılın sonuna kadar İslam medeniyetinin Avrupa'daki merkezi olmuştur. Pek çok mimari ve ilmî eserin hayat bulduğu bölge, ortaya çıkan iç karışıklıklar sebebiyle çok sayıda devlete bölünmüştür. Son olarak 1492'de Beni Ahmer Devleti'nin de yıkılmasıyla burada İslam hâkimiyeti son bulmuştur.

Hristiyanların bölgeye hâkim olmasından sonra Endülüs'teki İslam medeniyetine ait izler silinmiş, eserler yok edilmiş, camiler kiliseye çevrilmiştir. Müslümanların burada yaşaması da mümkün olmamıştır. Buradan ayrılmak zorunda kalan Müslümanlar ve Yahudiler Osmanlı gemileriyle Anadolu ve Afrika'ya taşınmıştır.

7 bk. Cengiz Tomar, "Mısır", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 575.
8 bk. Hilal Görgün, "Mısır", TDV İslam Ansiklopedi, C 29, s. 577-584.

Elhamra sarayı (Gırnata, İspanya)

Aslanlı avlu (Elhamra Sarayı)

ARAŞTIRALIM

Kurtuba, Gırnata ve İşbiliye gibi Endülüs şehirlerinin günümüzdeki isimlerinin neler olduğunu araştırınız.

Endülüs Emevi Devleti'nin başkentliğini yapan Kurtuba şehrinde İslam medeniyetini yansıtan önemli mimari eserler ve kütüphaneler inşa edilmiştir. Bu kütüphanelerin sadece birinde bulunan kitap sayısı o dönemdeki Avrupa kütüphanelerinin tamamından fazlaydı. Kurtuba Camii önemli mimari eserlerden biridir fakat günümüzde cami olarak kullanılmamaktadır. Endülüs'teki İslam medeniyeti sanat ve estetiğinin en güzel yansımalarından biri de kale olarak inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan Elhamra Sarayı'dır.

İslam medeniyetinin Batı'ya taşınmasında önemli bir köprü rolü üstlenen Endülüs'teki ilmî çalışmalar, Hristiyanlar tarafından Arapçadan Latinceye tercüme edilmiştir. İslam medeniyetine eserleriyle katkıda bulunan İbn Hazm, İbn Rüşd ve İbn Arabî gibi şahsiyetler bu coğrafyada yetişmiştir.

ARAŞTIRALIM

Elhamra sarayının sanatsal özelliklerini araştırıp bir sunu hazırlayınız.

GRUP ÇALIŞMASI YAPALIM

Sınıfta üçer kişilik gruplara ayrılınız. Ünitede geçen gönül coğrafyamızın bir bölgesini seçiniz. Seçtiğiniz bölgeye ait bir gezi ve etkinlik planı hazırlayınız. Bu planda aşağıdaki başlıklara yer verilmesine özen gösteriniz:

1. Bölgenin tarihi ve kültürel tanıtımı
2. Bölgenin tarihi eserleri
3. Bölgenin ilim ve fikir öncüleri
4. Bölgeyle ülkemizin şu anki ilişkileri

3. Kur'an'dan Mesajlar: Hucurât Suresi 13. Ayet

Sizce insanların farklı milletler halinde yaratılmasının sebebi nedir?

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَٓائِلَ
لِتَعَارَفُواۜ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ خَب۪يرٌ ﴿١٣﴾

"Ey insanlar! Sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerliniz en takvalı olanınızdır. Allah her şeyi bilmektedir ve her şeyden haberdardır." (Hucurât suresi, 13. ayet.)

Hucurât suresi, Medine'de indirilmiştir. On sekiz ayettir. Bu surede Hz. Peygambere (s.a.v.) karşı nasıl davranmamız gerektiğini öğreten edep kurallarından ve müminlerin birbirlerine karşı ilişkilerini belirleyen temel ahlak ilkelerinden bahsedilir. Hz. Peygambere (s.a.v.) gösterilen edebin, kulu Allah'a (c.c.) yaklaştıracağı vurgulanır.

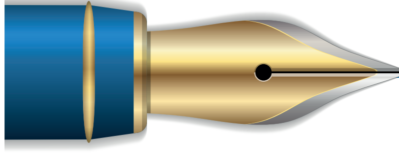
Surenin on üçüncü ayeti tüm insanlara hitap etmekte ve temel bir kuralı hatırlatmaktadır. Yüce Allah insanları Hz. Âdem (a.s.) ve eşi Hz. Havva'nın çocukları olarak yaratmış ve onları çeşitli kavimlere ve kabilelere ayırmıştır. Bu farklılıklar çatışma, savaş ve ayrılık sebebi değil bilakis tanışma ve kaynaşma vesilesidir. Yeryüzündeki insanların ırk, dil ve renk gibi maddi çeşitlilikleri ile kültür, örf ve âdet gibi manevi çeşitlilikleri Allah'ın (c.c.) yaratmasındaki zenginliğin ve güzelliğin bir yansımasıdır. Bu sayede insanlar birbirlerini pek çok farklı özellikleriyle tanırlar ve kaynaşırlar. Bu ayet insanların farklı soy, kabile, millet ve ümmet olarak ayrılmalarının hikmetine değinmektedir. İslam'a göre bu farklılıklar asla üstünlük taslama veya başkalarını küçük görmenin sebebi olamaz.

İslam'da insanın Allah (c.c.) katındaki değer ve üstünlüğü sahip olduğu takva iledir. Takva, Yüce Allah'ın emirlerine uyma ve yasaklarından sakınma konusundaki titizlik ve kul olma bilincidir. Bu bilinç sayesinde insan sorumluluklarına uygun güzel davranışlar sergiler. Takva, Allah'ın (c.c.) her şeyi bildiğinin ve her şeyden haberdar olduğunun bilinciyle yaşamaktır. Bu bilinçle yaşayan bir insan kendi üzerinde güçlü bir öz denetim sağlar ve geçici olan ile ebedî olanın ayrımına varır. Böylece hem dünyasını hem de ahiretini ihya eder.

DEĞERLENDİRELİM

"Ey insanlar! Şunu iyi biliniz ki Rabbiniz birdir, atanız da birdir... Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a; beyazın siyaha, siyahın beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur. Allah katında üstünlük ancak takva iledir..." (Ahmed b. Hanbel, V, 411.)

Yukarıdaki hadisi göz önünde bulundurarak ırkçılığın insanlığa verdiği zararları değerlendiriniz.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Kültür ve medeniyet nedir? Tanımlayınız.

....

....

2. İslam medeniyetini tanımlayarak oluşum süreci hakkında bilgi veriniz**.**

....

....

3. İslam medeniyeti hangi coğrafyalarda izler bırakmıştır? Yazınız.

....

....

4. Hicaz bölgesinin İslam medeniyeti açısından önemi nedir? Açıklayınız.

....

....

5. Endülüs ve Kuzey Afrika'daki İslam medeniyetine ait eserlerden örnekler veriniz.

....

....

6. Hindistan, Anadolu ve Balkanların İslam medeniyetiyle tanışması nasıl olmuştur? Açıklayınız.

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

Kültür kavramından daha kapsayıcı üst bir kavramdır. Kültürlerin bir araya gelmesiyle oluşur. Farklı milletlerin ortak duygu ve düşüncelerini kapsar.

1. Yukarıda hangi kavramdan bahsedilmektedir?

A) Kültür **B)** Coğrafya **C)** Sanat **D)** Mimari **E)** Medeniyet

2. Aşağıdakilerden hangisi kültürün özelliklerinden <u>değildir?</u>

A) Kültür nesilden nesile aktarılarak öğrenilir.
B) Kültür toplumların birbirlerinden ayırt edilmelerini sağlar.
C) Kültür tarihî bir süreç içerisinde oluşur.
D) Kültür hiçbir değişikliğe uğramaz.
E) Kültür toplumun ortak ürünüdür.

3. Aşağıdakilerden hangisi İslam medeniyetinin özelliklerinden değildir?

A) Farklı ırkların ahenkli bir bütünüdür.
B) Irk üstünlüğü esasına dayanır.
C) Adalet ve denge üzeredir.
D) Müsamahakârdır.
E) Vahiy ve aklın uyumlu bütünlüğünü yansıtır.

4. Aşağıdakilerden hangisi İslam medeniyetini temsil eden belli başlı dönemlerden biri değildir?

A) Asya Hunları **B)** Osmanlılar **C)** Emeviler **D)** Abbasiler **E)** Asr-ı Saadet

"İslam medeniyetinin doğduğu önemli bir merkez olan Arap Yarımadası, aynı zamanda Mekke'de bulunan Kâbe sebebiyle günümüzde tüm dünya Müslümanlarının buluşma noktasıdır. Hac ibadeti için burada buluşan Müslümanlar, yüzyıllardır ortak bir medeniyetin evlatları olarak dinî tecrübe yaşamakta ve birbirleriyle iletişim kurmaktadır."

5. Yukarıdaki metne göre aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Müslümanlar hac ibadeti sayesinde birbirleriyle iletişim kurarlar.
B) Mekke, Kâbe sebebiyle günümüzde tüm dünya Müslümanlarının buluşma noktasıdır.
C) Arap Yarımadası, İslam medeniyetinin doğduğu önemli bir merkezdir.
D) Müslümanlar hac ibadeti için Kâbe'de buluşurlar.
E) Arap Yarımadası'nın Müslümanlar için tek önemi bu bölgede konuşulan dil sebebiyledir.

C. Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

1. ( ) İslam medeniyeti farklı coğrafyalarda iz bırakmıştır.

2. ( ) Türkistan'daki İslam medeniyeti denilince akla gelen en önemli şahsiyetlerden biri Hoca Ahmed Yesevî'dir.

3. ( ) Günümüzdeki İspanya ve Portekiz toprakları tarihin bir döneminde Müslümanların hâkimiyeti altına kalmıştır.

4. ( ) İslam medeniyetinin izlerini taşıyan Bosna Hersek, Horasan bölgesinde yer alır.

5. ( ) İslam medeniyeti barışı değil savaş ve kargaşayı esas alır.

D- Aşağıdaki soruları cevaplayarak bulmacayı çözünüz.

Soldan Sağa

2. İslamiyetin ortaya çıktığı ve oradan dünyaya yayıldığı yer.
3. Müslümanların kıblesi ve yeryüzünün ilk mabedi.
4. Babürler döneminde yapılan ve dünyanın yedi harikasından biri sayılan eser.
6. Türklerin yurdu, memleketi anlamına gelen kelime.
8. Endülüs'te kale olarak inşa edilen ve günümüze kadar ulaşan saray.
11. Mısır'da bulunan ve dünyanın en eski üniversitelerinden biri kabul edilen medrese.
12. Filistin devletinin başkenti, Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu İslam şehir.

Yukarıdan Aşağı

1. Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmiş ve yüzlerce yıl İslam halifeliğinin merkezi olmuş şehir.
2. İslam medeniyetinin izlerini taşıyan, dünyanın en kalabalık ülkelerden biri.
5. Bosna Hersekli Müslüman komutan ve devlet adamının ismi.
7. İstiklal savaşıyla emperyalistlerin kovulduğu, İslam'ın kalesi, vatan toprağı.
9. Güneşin doğduğu yer anlamına gelen bölge.
10. Ezher Üniversitesinin bulunduğu Kuzey Afrika ülkesi.

